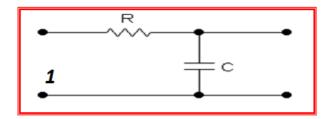
2 - LABORATORIYA ISHI

ELECTRONICS WORKBENCH va MULTISIM kompyuter dasturlari yordamida sxemalar yigʻishni oʻrganish

Ishning maqsadi: Elektronika va mikroprofessorli texnika fanini oʻqitishda ElectronicsWorkbench (Multisim) dasturidan foydalanish koʻnikmalarini shakllantirish.

RC-zanjir chastota xarakteristikalarini oʻrganish

Eng soda RC-zanjir 1- rasmdakeltirilgan.

1-rasm. RC-zanjir sxemasi

RC-zanjir kompleks kirish qarshiligi quyidagi ifodaga teng:

$$Z_{VX} = R_{VX} + jX_{VX} = R + 1/(j\omega C) = R[1 - j/(\omega CR)].$$
 (1)

Kirish qarshiligining aktiv qismi $R_{kir}=R$ chastotaga bogʻliqemas, reaktiv qismi esa $X_{kir}=-1/(\omega S)$ – bogʻliq boʻladi.

 τ = RC vaqt o'lchami bilan o'lchanadi va RC-zanjir vaqt doimiysi deyiladi.

Zanjirning kompleks uzatish koeffitsienti quyidagi ifodaga teng:

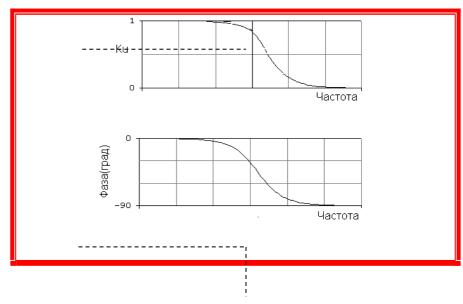
$$K_{\mathcal{U}}(j\omega) = \mathring{U}^2/\mathring{U}^1 = [1/(j\omega C)]/Z_{VX} = 1/(1+j\omega C).$$
 (2)

Amplituda-chastota va faza-chastota xarakteristikalari quyidagi koʻrinishga ega boʻladi:

$$K_{u}(\omega) = 1/\sqrt{1 + \omega^{2} \tau^{2}} \quad ;$$

$$\varphi(\omega) = arctg (ImK(j\omega)/ReK(j\omega)) = -arctg\omega\tau \, . \tag{3}$$

Amplituda-chastota va faza-chastota xarakteristikalari 2-rasmda keltirilgan.

2- rasm. Amplituda-chastota va faza-chastota xarakteristikalari

2-rasmdagi grafiklardan koʻrinib turibdiki, RC-zanjir faqat past chastotalarni oʻtkazadi va yuqorichastotalarni esa oʻtkazmaydi. Chastota oshib borishi bilan kirish va chiqish signallari oʻrtasidagi faza siljishi 90⁰ ni tashkil etadi.

Oʻtkazish polosasi quyidagi shart bajarilgandagi chastota

$$K_{\mathcal{U}}(\omega) \ge 1/\sqrt{2}$$
 (4)

shart boshlanadigan chastotaga kesilish chastotasi ω_{Sr} deyiladi. Kesilish chastotasida (2- rasmda punktir chiziq):

$$K_{\mathcal{U}}(\omega_{Sr}) = 1/\sqrt{1 + (\omega_{Sr})^2 \tau^2} = 1/\sqrt{2}. \tag{5}$$

Bu yerdan $\omega_{Sr} = 1/\tau$ kelib chiqadi.

Topshiriq

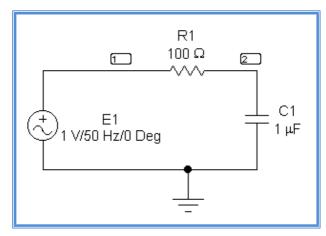
3-rasmda keltirilgan sxemani yigʻing. R va Cning qiymatlarini oʻzgartira borib, zanjirning amplituda-chastota va faza-chastota xarakteristikalarini chizing. Oʻlchash natijalarini jadvalga kirgizing.

Bajarish tartibi (1- usul)

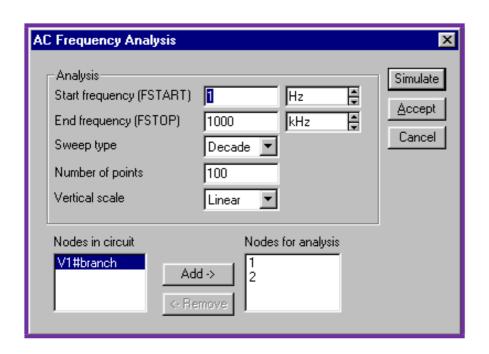
1) *Oʻlchash sxemasini tayyorlash*. 3-rasmda keltirilgan sxema boʻyicha qarshilik va sigʻim qiymatlarini oʻrnating. *Analysis* menyusida *ACFrecuensy* rejimini tanlang, bu amplituda-chastota va faza-chastota xarakteristikalarini tahlil qilish rejimidir. Paydo boʻlgan oynada modellashtirish parametrlarini oʻrnating (4- rasm). Bizning misolimizda kirish signali chastotasi 1 Gs dan 1000 gS gacha oʻzgaradi. Sxemaning 1 va 2 nuqtalari (*Nodes for analysis*) signallari amplitudalari 0V – 1V oraligʻida,

signallar fazalari $0^{\rm O}-90^{\rm O}$ oraligʻida vertikal oʻqda chiziqli masshtabda (*Linear*), chastota esa gorizontal oʻq boʻyicha dekadalarda (10Gs, 100Gs, 1kGs va h.k.) oʻrnatiladi.

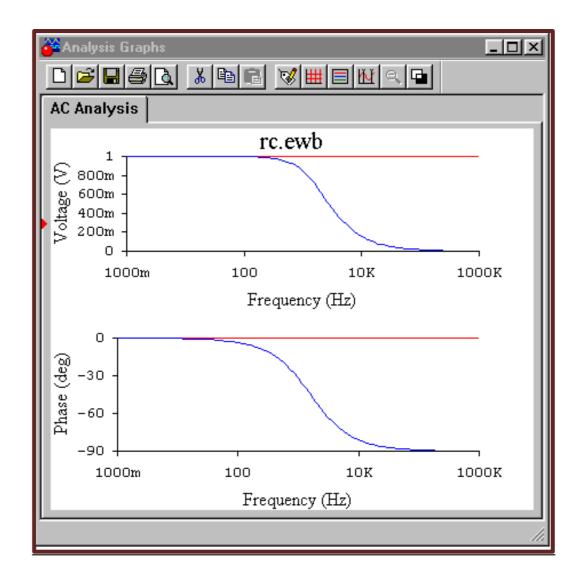
2)*O'lchashlar*. *Simulate* tugmasini bosing (4- rasm). Ekranda RC-zanjir berilgan parametrlariga mos amplituda-chastota (yuqoridagi) va faza- chastota (quyidagi) xarakteristikalarini ko'rsatuvchi diagrammalar paydo bo'ladi (5- rasm).

3- rasm.RC – zanjirni oʻrganish sxemasi

4- rasm. O'lchash parametrlarini o'rnatish

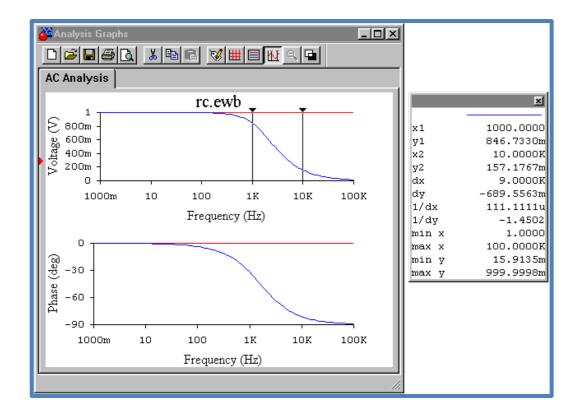

5- rasm. O'lchov natijalari

Kerakli egri chiziqda kattaliklarning miqdorlarini koʻrish uchun kursorni shu chiziq ustiga olib borib, sichqonchaning chap tugmasini va quyidagi tugmani bosish kerak:

Grafiklarda vizir chiziqlari va sonli qiymatlarni koʻrsatuvchi oyna paydo boʻladi (6-rasm). Vizir chizigʻining ustiga kursorni olib borib, sichqonchaning chap tumasini bosib, uni qoʻyib yubormasdan, vizir chizigʻini grafikning istalgan joyiga olib borish mumkin. Bu vaqtda qoʻshni oynada kattaliklarning sonli miqdorlari aks etib turiladi, xususan X1, Y1lar — birinchi vizir chizigʻi va xarakteristkaning kesishish nuqtalari chastota va amplitudasi (1000 Gs i 846,733 mV), X2, Y2 lar — ikkinchi vizir chizigʻi va xarakteristkaning kesishish nuqtalari chastota va amplitudasi (10 kGs i 157,1767 mV) ni koʻrsatadi.

6- rasm. O'lchashlarning sonli natijalari

Vizir chiziqlaridan foydalanib, amplituda-chastotava faza-chastota xarakteristikalarini oling, natijalarni 3-va 4- jadvallarga kirgizing.

Zanjir parametrlarini oʻzgartiring va yuqorida keltirilgan usullar bilan xarakteristikalarni RvaC ning turli qiymatlarida oling. Natijalarni 3- va 4- jadvallarga kirgizing.

Natijalar tahlili

Oʻlchov natijalari asosida amplituda-chastotava faza-chastota xarakteristikalarinichizing.

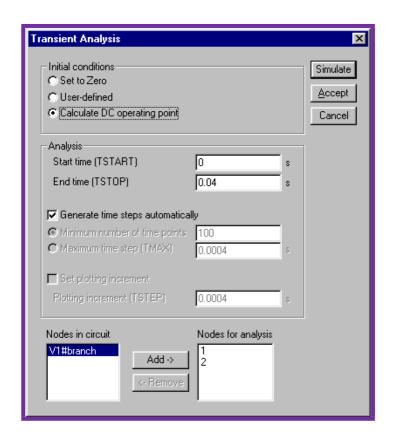
Bajarish tartibi (2 - usul).

3- rasmda keltirilgan sxema boʻyicha qarshilik va sigʻim qiymatlarini oʻrnating 3- jadval

R(Om)	C(mKf)	K1	f1 (Gs)	•••	•••	Kn	fn (Gs)
1	1						
	10						
	100						
	1						
10	10						
	100						
100	1						
	10						
	100						

R(Om)	C(mKf)	K1	f1 (Gs)	•••	•••	Kn	fn (Gs)
1	1						
	10						
	100						
	1						
10	10						
	100						
100	1						
	10						
	100						

- 1) *Oʻlchov sxemasini tayyorlash.* Analysis menyusida *Transient* rejimini tanlang, bu rejim oʻtish xarakteristikalarini oʻrganadi. Paydo boʻlgan oynada (7-rasm) modellashtirishning keltirilgan parametrlarini oʻrnating. Keltirilgan misolda kirish signali chastotasi 50 Gs, amplitudasi 1 V ni tashkil etadi. Tahlil vaqtining davomliligi *End time* (*TSTOP*) = 0,04 s (bu interval davomliligi shunday tanlanishi kerakki, ossillogrammada tekshirilayotgan tebranishlarning 2-5ta davri oʻz aksini topsin).
- 2) *Oʻlchashlar*. *Simulate* tugmasini bosing (7-rasm). Ekranda kirish va chiqish signallarini aks ettiruvchi oyna paydo boʻladi (50 Gs chastota uchun 8-rasm). Rasmdan koʻrinib turibdiki, RC zanjirning berilgan parametrlari boʻyicha kirish va chiqioʻ signallari orasidagi fazalar farqi 0 ga teng, amplitudalar deyarli bir- biriga teng. Generator chastotasini oʻzgartira borib, amplituda-chastotava faza-chastota xarakteristikalarini oling. Generator chastotasini oʻzgartirish uchunkursorni generator ustiga olib borib, sichqonchaning oʻng tugmasini bosing. Generator tasviri qizil tusga kiradi va ekranda menyu RCpaydo boʻladi. Menyuda *Component Properties*opsiyasini tanlang, *Component Properties*paydo boʻlgan zakladkada (*Value* zakladkasida) chastotaning yangi qiymatini oʻrnating. 9-rasmda 10 kGs chastota uchun tahlil natijalari keltirilgan (TSTOP=0,0002).

7- rasm. *Transient* rejimi parametrlarini sozlash

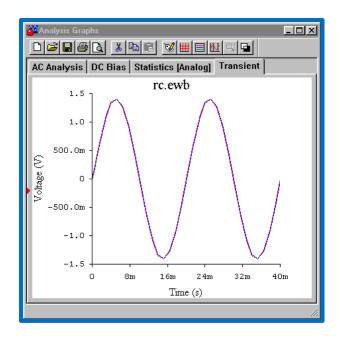
Kattaliklarning miqdorlarini oʻlchash uchun bizni qiziqtirayotgan egri chiziqqa kursorn iolib borib, sichonchaning chaptugmasinibosib turib, quyidagi tugmani:

Bosish kerak. Grafiklarda vizir chiziqlari va kattaliklarning miqdorlari aks ettirilgan oynachalar paydo boʻladi.

Vizir chizigʻini siljitish mumkin, buning uchun chiziqqa kursorni olib borib, sichqonchaning chap tugmasini bosib, uni qoʻyib yubormay kursorni siljitiladi.

Yondagi oynada oʻlchanilayotgan kattaliklarning qiymatlari aks topadi (xususan, X1, Y1- birinchi vizir chizigʻi va xarakteristkaning kesishish nuqtalari chastota va amplitudasi, X2, Y2 lar — ikkinchi vizir chizigʻi va xarakteristkaning kesishish nuqtalari chastota va amplitudasini koʻrsatadi).

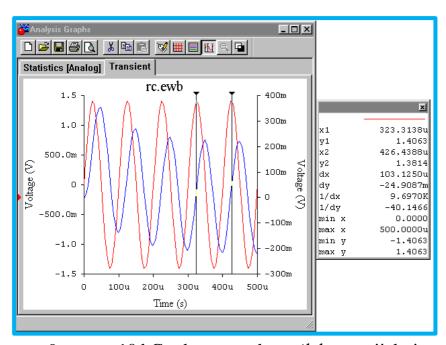

8- rasm. 50 Gs chastota uchun o'lchov natijalari

Har bir chastota uchun kirish (Akir) va chiqish (A_{chiq}) signallari amplitudalari, hamda Δt (chiqish va kirish signallari orasidagi vaqt boʻyicha siljish) kattaliklarini oʻlchash kerak. Bu vaqt oraligʻi bizga quyidagi formula yordamida faza siljishini aniqlashga yordamberadi:

$$\varphi = \omega \Delta t = 2\pi f \Delta t (radian). \tag{6}$$

Oʻtish jarayonlari bir nechta davrlar mobaynida oxiriga yetmaganligi uchun (signallarning faqat doimiy tashkil etuvchisi oʻzgaradi) amplituda qiymatlar sifatida tebranishlarning toʻla amplituda qiymatlari olinadi (9- rasm).

9- rasm. 10 kGs chastota uchun o'lchov natijalari

	50 Gs	•••	•••	100 kGs
Achiq/Akir				
φ,grad				

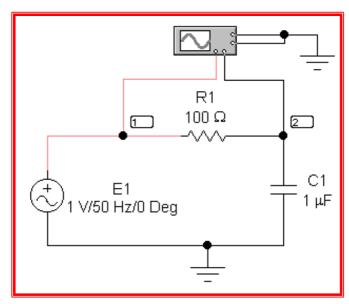
Natijalar tahlili

Oʻlchov natijalari asosida amplituda-chastota va fazao-chastota xarakteristikalarini chizing.

Bajarish tartibi (3- usul)

Buning uchun 3- rasmda keltirilgan sxemadan foydalaniladi.

1) *O'lchov sxemasini tayyorlash*. Sxemaga ossillograf ulang (10- rasm). Ossillograf kirish simlarining ranglarini har xil qilib oling (mos ravishda ossillogrammalar ham turli ranglarda bo'ladi). Generator parametrlari, qarshilik va sig'imlar qiymatlarini 10-rasmda ko'rsatilganday qilib oling.

10- rasm. RC – zanjirni ossillograf yordamida oʻrganish sxemasi

2) *O'lchashlar*. Ossillograf old panelini uning tasvirini ikki marta sichqonchaning chap tugmasini bosish bilan chiqaring. Ossillograf old panelidagi quyidagi:

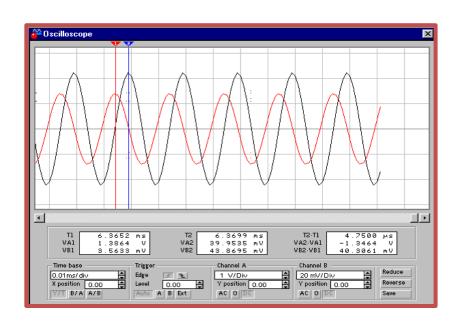
Expand

tugmasini bosing. Ossillograf old panelining kattalashtirilgan tasviri paydo boʻladi. Modellashtirish rejimini quyidagi tugma yordamida ishga tushiring:

Yoyish davomliligini (*TimeBase*) va vertikal oʻq (*Channel A*) boʻyicha masshtabni shunday tanlab olingki, ossillograf ekranida tebranishlarning bir nechta davrlari aks etsin. Vizir chiziqlari yordamida RC – zanjir kirish signali amplitudasi A_{kir} va chiqish signali amplitudasi A_{chiq}larni oʻlchang (11- rasm). Zanjir uzatish koeffitsienti qiymati A_{chiq}/A_{kir}ga teng boʻladi. Chiqish va kirish signallari orasidagi vaqt siljishini oʻlchang va faza siljishini yuqoridagi (6) formula bilan hisoblang.

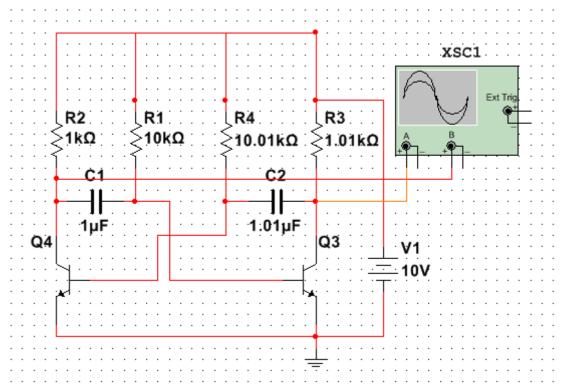
11- rasmda 50 kGs chastota uchun chap vizir chizigʻi yordamida A_{kir} kirish signali amplitudasi A_{kir} (VA1 = 1.3864 V), oʻng vizir chizigʻi yordamida esa chiqish signali amplitudasi A_{chiq} (VB2 = 43.8695 mV), uchinchi oynada esa signallar orasidagi siljish (T2–T1 = 4.7600 mks) oʻlchanadi. Generator chastotasini oʻzgartirib, amplituda-chastotava faza-chastota xarakteristikalarini oling, natijalarni 6- jadvalga kirgizing.

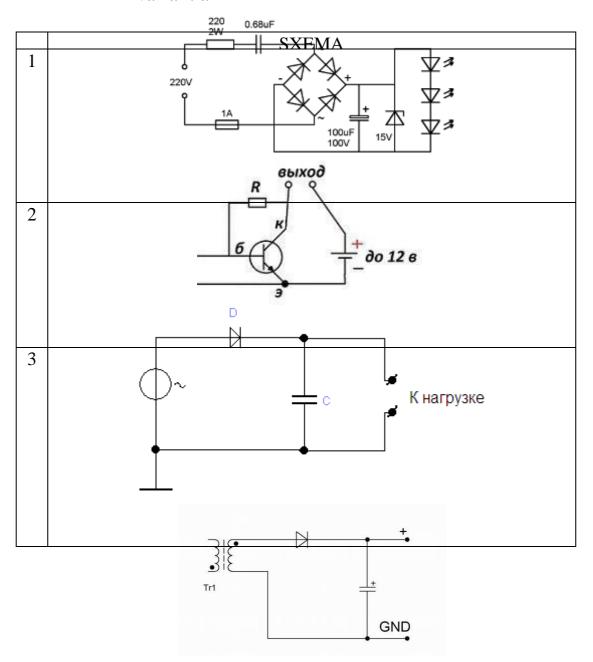
11- rasm. Signal parametrlarini o'lchash

6- jadval

	50 Gs	 	100 kGs
A_{chiq}/A_{kir}			
φ,grad			

Laboratoriya ishini bajarish boʻyicha topshiriq variantlari

4	
5	
6	

